

De houtzagerij op het landgoed

De geschiedenis van het gebouwtje dat bekend staat als de houtzagerij gaat terug tot 1897. Het werd toen in eerste instantie niet gebouwd als houtzagerij, maar als onderkomen voor een petroleummotor en een aantal accu's voor de electriciteitsvoorziening van het kasteeltje. De man die zo voortvarend te werk ging was Pierre Paul Emsens.

Hij werd geboren op 31 augustus 1851 in Deurne bij Antwerpen. Zijn vader was makelaar in suiker en het ging de familie voor de wind, want toen Pierre Paul de Wouwse Plantage kocht op 40-jarige leeftijd werd hij al rentenier genoemd. De koop van het landgoed dateert van 30 juli 1895. Na de koop begon hij met een ingrijpende verbouwing van het kasteel. Er kwamen een toren en een biljartkamer bij en het interieur kreeg een opknapbeurt. En omdat juist in die tijd het elektrisch licht in opmars was, mocht ook dat niet in het kasteel ontbreken.

Begin augustus 1897 kwam de aanvraag voor het "oprichten en in werking brengen" van een petroleummotor bij de gemeente Wouw binnen. Dat blijkt uit een uittreksel van "den Perceelsgewijzen Kadastralen Legger der gemeente Wouw", dat op 3 augustus 1897 in Breda werd afgegeven. Toch kon burgemeester C.A.Daverveldt niet meteen toestemming geven, want in het brievenboek van de burgemeester uit 1897 (geen archiefnummer), vinden we een schrijven, waarin hij de heer Emsens om meer informatie vraagt, "...eene nauwkeurige beschrijving in dubbel van de plaats waar de inrichting zal worden gesteld, eene opgave van hetgeen in de inrichting zal worden verricht, vervaardigd of verzameld, benevens de beweegkracht die daarbij wordt aangewend."

De toestemming zal volgens de burgemeester weinig problemen opleveren, want hij besluit zijn brief aan de heer Emsens met de opmerking: "Indien er binnen den afstand

4
van 100 meter geene perceelen zijn aan andere toebehorende of bij anderen in gebruik, gelieve dit dan te vermelden, wijl in dit geval de vergunning dadelijk zou kunnen worden verleend", aldus de heer Daverveldt in zijn brief van 11 augustus 1897.

TEKENING.

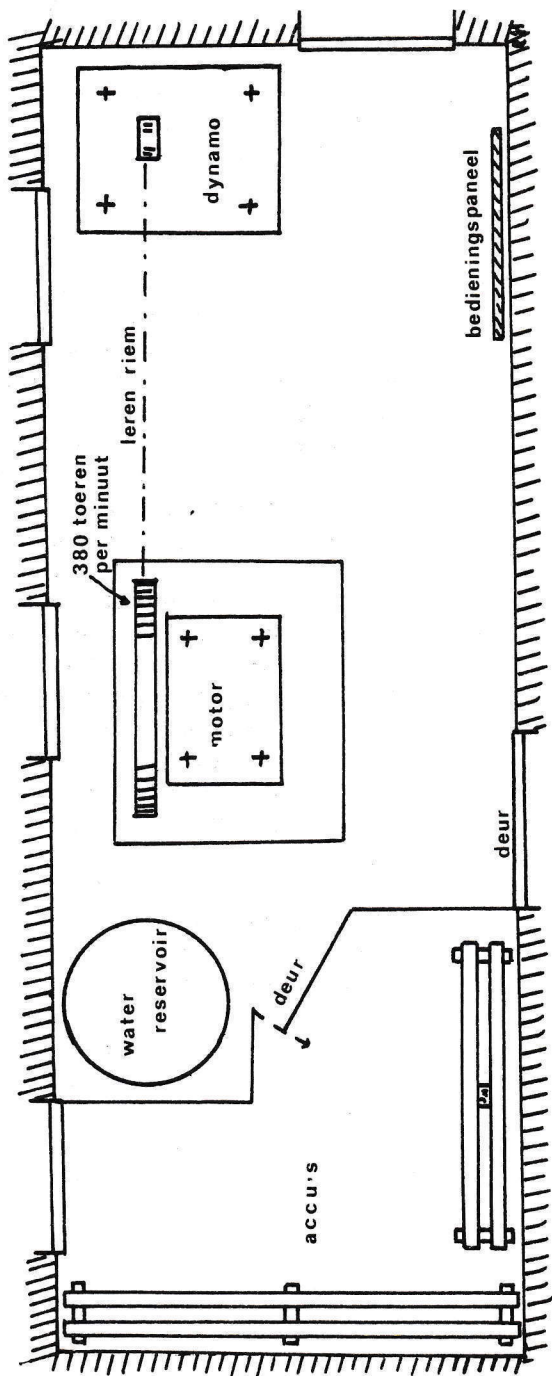
Op 18 augustus reageert de heer Emsens op de brief van de Wouwse burgemeester. Hij schrijft dat de motor wordt geplaatst in een speciaal daartoe vervaardigd vrijstaand stenen gebouwtje dat op 150 meter van zijn huis en op 50 meter afstand van ieder ander gebouw gelegen is. De tekening van dit gebouwtje ontbreekt, maar het gemeentelijk archief van Wouw is, wat bouwaanvragen betreft, nog niet uitgezocht, zodat deze tekening mogelijk in de toekomst nog "tevoorschijn komt".

In de brief wordt precies omschreven wat de bedoeling is van de motor: "De petroleummotor dient tot het in beweging brengen eener Elektrische Dynamomachine ter voortbrenging van Electrisch licht en Electrische krachtoverbrenging voor mijn woonhuis en tot het accumuleeren van die Electriciteit in eene accumulatore Batterij, geplaatst in een der twee lokalen van bovengenoemd gebouw. Alle perceelen binnen den afstand van 100 Meter van het machinegebouwtje zijn mijne eigendommen."

Bij deze aanvraag zit wel een tekening, maar die is van het interieur van het gebouwtje. Daaruit blijkt, dat de motor op een verhoging stond. Aan die motor zat een vliegwiel; dat met een leren riem verbonden was met een dynamo in de hoek van het gebouw.

In een hoek van het gebouw stond nog een waterreservoir met een doorsnede van een meter, terwijl in een aparte ruimte de accu's waren ondergebracht.

De zaagmachines ontbreken op de tekening nog. Aangenomen mag worden, dat die pas later werden gebouwd. Uit de aanvraag blijkt verder nog, dat de motor een vermogen had van 5,4 effectieve Paardenkrachten en dat het vliegwiel 380 omwentelingen per minuut maakte.

PLATTEGROND VAN HET GEBOUWTJE VOLGENS DE TEKENING VAN 1897

PIET DEKKERS.

De man die de technische kant voor zijn rekening nam was Piet Dekkers, een soort manasje-van-alles voor de familie Emsens. Eigenlijk kwam hij in dienst als chauffeur. Hij bestuurde de auto, een van de eersten in ons land, waarbij hij zelf buiten op een soort bok zat. Later werd deze auto verkocht als oud ijzer, iets waar de familie nu nog steeds spijt van heeft. De auto liep overigens op een ketting!

Maar Piet Dekkers had meer in zijn vingers dan alleen het besturen van een auto. Hij was het ook, die het kasteel voorzag van centrale verwarming. Daartoë legde hij ijzerenbuizen aan, die van buiten koude lucht aanzogen. In de kelder gingen die over een met hout gestookte kachel. De lucht werd daarbij verwarmd en via roosters in de verschillende vertrekken geblazen. Tot ver na de Tweede Wereldoorlog heeft dit verwarmingssysteem in het kasteel gefunctioneerd.

Hij was ook de man die de elektriciteit "draaide". Tevoren lieten de families altijd weten, wanneer ze naar het hof zouden komen. Piet Dekkers zorgde er dan voor, dat de accu's opgeladen waren zodat de elektrische installatie in het kasteel goed kon functioneren. Toen later de elektrische voorziening op een andere manier werd verzorgd, verdween ook de petroleummotor.

ZAGERIJ.

De zagerij, die rond de eeuwwisseling werd aangebouwd, bestond uit twee gedeelten. Naast het gebouw werden de bomen tot planken gezaagd. Die bomen lagen op een soort slee van balken, met daaronder wieltjes. Die wieltjes liepen over een "smalspoor". Door de slee te verrollen werd de boom langzaam in planken gezaagd.

Daarbij moet uiteraard niet gedacht worden aan de snelheid, waarmee momenteel planken worden gezaagd uit bomen. Aan de achterkant van het gebouwtje stond een cirkelzaag, die werd gebruikt om de planken van de bomen aan de zijkant recht te maken (rechtkanten). De planken liepen daartoe over een soort rollenbaan. Die rollen waren van

4
hout en ter plaatse door Piet Dekkers gemaakt. Toen de motor om elektriciteit mee te maken later niet meer werd gebruikt, werd het gebouwtje een werkplaats. Een deel van de oude zagen hangt daar nog aan de muren en zou best nog bruikbaar zijn. Vandaar dat de heemkundekring "de Vierschaer" het plan heeft opgevat om de zagerij weer in zijn oude toestand terug te brengen. Binnen korte tijd zal het gebouwencomplex in zijn geheel op de monumentenlijst geplaatst worden. Misschien dat het met particuliere en rijksmiddelen mogelijk wordt om in de toekomst eens een demonstratie te geven van het zagen van bomen tot planken op de manier, zoals 't aan het eind van de 19e eeuw ook gebeurde. 1)

HOUT.

Het hout, dat in de zagerij werd verwerkt, was voornamelijk voor eigen gebruik. Een groot deel van de gebouwen die in het bezit waren van de familie Emsens was betimmerd met planken. Slechts een deel van de planken werd verkocht. Later veranderde dat. Toen werd het hout alleen nog onbewerkt verkocht en werd bewerkt hout teruggeleverd aan de familie.

Piet Boden, de man die nu in de boerderij naast het kasteel woont, bracht bijna zijn hele leven in Plantage Centrum door en weet er nog volop van te vertellen. Hij weet zich nog best te herinneren hoe de bomen naar de zagerij werden gebracht. Daarvoor werd gebruik gemaakt van de mallejan, of, zoals ze in Wouwse Plantage zeiden: "Dun klik".

De wagen waarmee vroeger de bomen in Wouwse Plantage vervoerd werden, is te zien in het Karrenmuseum "de Kiekenhoeve" te Essen. Die "klik" werd bediend door Geertje Schuurbijs. Die was daar erg bedreven in, want meer dan 25 jaar lang haalde hij de bomen aan. Met name die bomen die uit het Woeste gedeelte moesten komen, kostten nogal wat hoofdbrekens, want daar kon niet over de paden getrokken worden, maar moest de mallejan over en tussen de heuvels.

In de zagerij was Jantje Prinsen de grote man. Hij zorgde ervoor, dat de bomen tot keurige rechte planken gezaagd

41
werden. Hij deed dat tot zo'n 14 jaar geleden. Toen ging de zagerij allerlei mankementen vertonen en het gebeurde meer dan eens, dat de motor het begaf, als een boom half door was gezaagd. Piet Dekkers was toen inmiddels met pensioen en was te oud geworden om de zagerij steeds weer aan het draaien te houden. Vandaar dat besloten werd om het kleine houtverwerkingsbedrijfje voorgoed stil te leggen. Maar wie weet, ziet de heemkundekring in de toekomst kans om de machines weer op gang te krijgen.

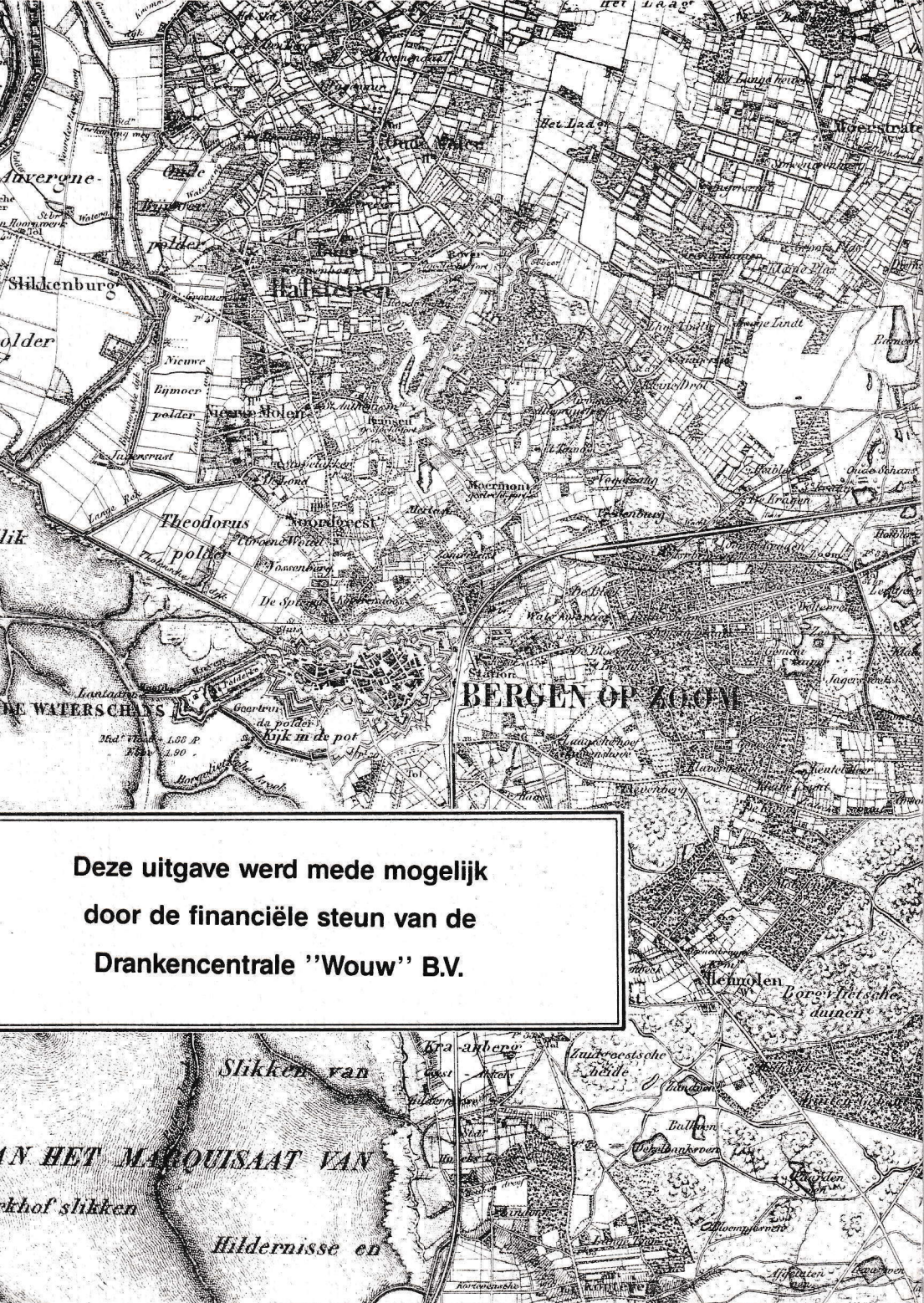
Wouw, juni 1983.

René Hermans.

Eerder gepubliceerd in het eerste nummer van de Vierschaer (juni 1983).

Dit nummer is inmiddels al lang uitverkocht vandaar deze herdruk van dit artikel, dat volledig past in het kader van dit boekje.

1) Een werkgroep van De Vierschaer was jarenlang actief om zowel de boomzaag als de rechtekantzaag te repareren. In 1990 was het zover dat alles weer functioneerde. Toen werd begonnen met de bouw van een overkapping. In de werkgroep waren Jan Geurst, Leen Scheurman, Toon Schillemans, Ted Dupont, Henk Stilting en Leo Heinsbroek actief.

Deze uitgave werd mede mogelijk
door de financiële steun van de
Drankencentrale "Wouw" B.V.